

**O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi
Buxoro davlat universiteti
“Yashil iqtisodiyot va agrobiznes” kafedrası**

**“O‘ZBEKISTONDA BARQAROR RIVOJLANISH
MAQSADLARIGA ERISHISH VA YASHIL IQTISODIYOTNI
RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI YO‘NALISHLARI”**

**Xalqaro miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman
materiallari**

2025 yil, 14-15 aprel

1

Buxoro – 2025

“O‘zbekistonda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish va yashil iqtisodiyotni rivojlantirishning istiqbolli yo‘nalishlari”. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi to‘plami.
2025-yil 14-15-aprel: - Buxoro : “Sadridin Salim Buxoriy” Durdona Nashriyoti, 2025.-675 b.

1. Quyidagi tarkibdan iborat dasturiy qo‘mita

1.	O.X. Xamidov	–	Buxoro davlat universiteti rektori, i.f.d., professor, rais;
2.	K.A.Samiyev	–	Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, f-m.f.d., professor, rais muovini;
3.	D.Sh.Yavmutov	–	Yoshlar masalalari va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha Birinchi prorektor, DSc., prof. a‘zo;
4.	A.T.Jo‘rayev		Xalqaro aloqalar bo‘yicha prorektor,i.f.n, a‘zo;
5.	N.S. Ibragimov	–	Iqtisodiyot va turizm fakulteti dekani,v.b., i.f.d., prof. a‘zo;
6.	B.N. Navruz-Zoda	–	Marketing va menejment kafedrası professori, i.f.d., a‘zo;
7.	Sh.Sh.Boltayev	–	Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası mudiri, i.f.f.d, a‘zo;
8.	M.A. Oripov	–	Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası dotsenti, i.f.n., a‘zo;
9.	X.R.Turobova	–	Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası dotsenti, i.f.f.d, a‘zo;
10	S.S.Davlatov	–	Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası dotsenti, i.f.f.d, a‘zo;

2. Quyidagi tarkibdan iborat tashkiliy qo‘mita

1.	K.A.Samiyev	–	Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, f-m.f.d., professor, rais;
2.	N.S. Ibragimov	–	Iqtisodiyot va turizm fakulteti dekani,v.b.,DSc., i.f.d.prof, rais muovini;
3.	O‘.U.Rashidov	–	Moliya va iqtisodiyot ishlari bo‘yicha prorektor, a‘zo;
4.	O.S.Qahhorov	–	Ilmiy tadqiqod va inovatsion faoliyatni rivojlantirish departamenti boshlig‘i, a‘zo;
5.	Sh.Sh.Boltayev	–	Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası mudiri, a‘zo;
6.	M.A. Oripov	–	Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası dotsenti, i.f.n., a‘zo;
7.	X.R.Turobova	–	Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası dotsenti, i.f.f.d, a‘zo;
8.	S.S.Ro‘ziyev	–	Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası katta o‘qituvchisi, i.f.n, a‘zo;
9.	F.K.Saidova	–	Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası katta o‘qituvchisi, a‘zo;
10.	A.D.Qudratov	–	Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası katta o‘qituvchisi, a‘zo;
11.	N.D. Salixov	-	Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası katta o‘qituvchisi, a‘zo;

Mazkur to‘plamga kiritilgan ilmiy ishlar va g‘oyalar mazmuni, undagi statistik ma‘lumotlar, sanalarning aniqligiga hamda tanqidiy fikr-mulohazalarga mualliflarning shaxsan o‘zlari mas‘uldirlar.

“siklik iqtisodiyot” hamda chiqindisiz ishlab chiqarish rivojlangan va joriy qilinmoqda. Uzoq muddatli istiqbolda mamlakatimiz tashqi savdosida “yashil” eksport ustuvorligiga erishish uchun milliy iqtisodiyotning barcha sohalarini – texnologik, ta’lim, iqtisodiy va boshqalarni tarkibiy o’zgartirishni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni. URL: <https://lex.uz/docs/5841063>
2. <https://www.stat.uz/uz/rasmiy-statistika/merchandise-trade-2>
3. A European Green Deal [Электрон манба] // European commission. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
4. Goldar A., Bhanot J., Shimp K. Prioritizing Towards a Green Export Portfolio for India: an Environmental Input – Output Approach // Energy Policy. 2011. Vol. 39, iss. 11. P. 7036–7048. URL: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2011.08.008>
5. Huberty M., Zachmann G. Green Exports and the Global Product Space: Prospects for EU Industrial Policy. – Brussels, 2011. – 30 p.
6. Bıçakcıoğlu-Peynirci N., Tanyeri M. Stakeholder and Resource-Based antecedents and Performance Outcomes of Green Export Business Strategy: Insights from an Emerging Economy // International Journal of Emerging Markets, 2020. – P.1-46. URL: <https://doi.org/10.1108/ijem-03-2020-0245>.
7. O‘zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi [Elektron manba] // URL: <https://lex.uz/docs/2876352>
8. Ларин А.Н., Ларина И.В. «Зеленая» логистика – современная технология перевозочного процесса // Инновационная экономика и общество, 2018. – № 4 (22). – С.47-53.
9. Якубов Р. Автоматизация – залог эффективной работы // Таможня, 2021. – №1 (450). – С.20-23.
10. Зеленая экономика и международная торговля: на пути к устойчивому развитию / В.Ю.Саламатов [и др.]. – М., 2020. – 48 с.
11. <https://rocb-europe.org/ru/uspeshnoe-zavershenie-vsemirnoy-konferentsii-zelenaya-tamozhnya> [Электрон манба] // Европа минтақаси Жаҳон божхона ташкилоти учун салоҳият яратиш бўйича минтақавий бюро сайти.
12. Qamar M.Z., Noor M., Dr. Wahid Ali, Qamar M.O. Green Technology and its Implications Worldwide [Электрон манба] // The Inquisitive Meridian, 2020. – Vol. 3, iss. 1. URL: <https://www.researchgate.net/publication/350443477>
13. Berggren C., Kageson P. Speeding up European Electro-Mobility – How to Electrify Half of New Car Sales by 2030. Report for Transport and Environment. - Stockholm, 2017. – 82 p.
14. Кузнецова Г., Цедилин Л. Стимулирование несырьевого экспорта: международный опыт и российская практика // Мировая экономика и международные отношения, 2018. – №5. – С.72-79. URL:<https://doi.org/10.20542/0131-2227-2018-62-5-72-79>

Yavmutov Dilshod Shoyimardonkulovich

*BuxDU Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy
ishlar bo'yicha prorektor, i.f.n., dotsent*

Muxitdinova Lobar Solixovna

*BuxDU “Iqtisodiyot” (tarmoqlar va sohalar va bo'yicha)
mutaxassisligi 2-bosqich magistranti*

INNOVATSION TRANSFORMATSIYALAR SHAROITIDA MINTAQA IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy jamiyatning barqaror rivojlanishida global innovatsion tizimlarning roli ko'rib chiqiladi. Turli xil boshqaruv mexanizmlari majmuasidan bir vaqtda foydalanish ma'lum sinergik ta'sir ko'rsatishi va ijtimoiy-iqtisodiy tizimning barqarorligini sezilarli darajada oshirishi ko'rsatilgan. Shuningdek, innovatsiyalar iqtisodiy rivojlanishning o'ziga xos xususiyatlaridan biriga aylanib borayotgani, bozor rivojlanishini jadallashtirishga xizmat qiluvchi omilga aylanib borayotgani ham tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: innovatsiya, innovatsion jarayonlar, innovatsion faoliyat, barqaror rivojlanish, kapital

Аннотация: В статье рассматривается роль глобальных инновационных систем в устойчивом развитии современного общества. Показано, что одновременное использование комплекса различных механизмов управления имеет определенный синергетический эффект и существенно повышает устойчивость социально-экономической системы. Также было проанализировано, что инновации становятся одним из наиболее специфических свойств экономического развития, а также фактором, способствующим ускорению развитие рынка.

Ключевые слова: инновация, инновационные процессы, инновационная деятельность, устойчивое развитие, капитал

Annotation: The article examines the role of global innovation systems in the sustainable development of modern society. It is shown that the simultaneous use of a complex of various management mechanisms has a certain synergistic effect and significantly increases the stability of the socio-economic system. It was also analyzed that innovation is becoming one of the most specific properties of economic development, as well as a factor contributing to the acceleration of market development.

It was also analyzed that innovation is becoming one of the most characteristic features of economic development and a factor accelerating market development.

Key words: innovation, innovation processes, innovation activity, sustainable development, capital

Kirish. Jahon taraqqiyotining hozirgi bosqichi jahon hamjamiyatining iqtisodiyotning innovatsion turiga o'tishi bilan tavsiflanadi, bunda yalpi ichki mahsulotning (YaIM) o'sishi asosan yuqori texnologiyali mahsulotlarni yaratish, ishlab chiqarish va realizatsiya qilish hamda undan foydalanish hisobiga ta'minlanadi.

Innovatsion iqtisodiyotning rivojlanishi zamonaviy iqtisodiyotning yangi segmenti - ilmiy-texnika taraqqiyotining jadallashuviga muvofiq insonning tez o'zgaruvchan ehtiyojlarini qondiradigan innovatsiyalar oqimini yaratadigan milliy innovatsion tizimning shakllanishi bilan bog'liq.

Milliy innovatsion tizim faoliyatining samaradorligi ikkita tizimni tashkil etuvchi omil bilan belgilanadi: innovatsion salohiyat va innovatsiyalar transferi. Keng ma'noda milliy innovatsion tizimning innovatsion salohiyati - bu innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun kerak bo'ladigan jamiyat va iqtisodiyotning resurslari, qobiliyatlari va imkoniyatlarining yig'indisidir. Innovatsiyalar transferi - iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy innovatsiyalarni yaratish va tarqatish uchun zarur bo'lgan, ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlikni oshirishga va barqaror rivojlanish tizimini shakllantirishga yordam beradigan innovatsion faoliyat doirasida resurslar oqimi jarayoni.

Qachonki milliy iqtisodiyot ham yuqori innovatsion salohiyatga ega bo'lsa, ham innovatsiyalar transferi samaradorligini ta'minlasa, samarali innovatsion tizimni qurish vazifasi kompleks yechim topadi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, innovatsiyalarning yaratilishiga, innovatsion rivojlanishga ko'pincha odamlarning salbiy munosabati va pozitsiyasi to'sqinlik qiladi. Lekin, O'zbekistonda bunday holat kamdan-kam uchraydi, va butun jamiyat innovatsion jarayonlarga ijobiy munosabat va qo'llab-quvvatlashni bildiriyapti.

Bugungi kunda innovatsiya faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish, ilmiy texnik faoliyatni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish, mamlakat ilmiy salohiyatining raqobatbardoshligini oshirish tizimining asoslari 2020 yil 24 iyuldagi O'zbekiston Respublikasining O'RQ-630-sonli "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabrdagi PF-5544-sonli "2019-2021 yillarda O'zbekiston respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi, 2020 yil 29 oktyabrdagi PF-6097-sonli "Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi, 2021 yil 1 aprel kungi PF-6198 sonli "Ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish bo'yicha davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi Farmonlariga, hamda 2017 yil 1 noyabrdagi PQ-3365-sonli "Ilmiy-tadqiqot muassasalarining infratuzilmasini yanada mustahkamlash va innovatsion faoliyatini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2017 yil 29 noyabrda PQ-3416 - sonli "O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to'g'risida"gi, 2018 yil 27 aprelda PQ-3682-sonli "Innovatsion g'oyalar, texnologiyalar va loyihalarni amaliy joriy qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlar to'g'risida" qarorlariga asoslanadi²⁹.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 6 iyulidagi PF-165 sonli "2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi Farmoni bilan mamlakatimiz innovatsion rivojlanish strategiyasi tasdiqlandi. Ushbu strategiya iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohada, shu jumladan qishloq xo'jaligi, energetika, qurilish, ta'lim, sog'liqni saqlashda innovatsion va texnologik rivojlanish bo'yicha davlat siyosatining maqsadli yo'nalishlarini belgilab berib uning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- innovatsion infratuzilma subyektlari tarmog'ini shakllantirish orqali startap tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash;
- innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning institutsional mexanizmlarini takomillashtirish orqali innovatsion faol tashkilotlar ulushini oshirish;
- kichik tadbirkorlikning innovatsion faolligini oshirish orqali hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy jadal o'sishini ta'minlash;
- yangi turdagi mahsulotlar va innovatsion texnologiyalar yaratishning kompleks tizimini shakllantirish va bu orqali innovatsiyalar talabini rag'batlantirish;
- innovatsion faoliyat boshqaruvida inson kapitalini yanada rivojlantirish³⁰.

Mazkur strategiya doirasida innovatsion faoliyat subyektlari ya'ni sanoat ishlab chiqarish tashkilotlari sonini 613 tadan 2250 tagacha yetkazish, innovatsion infratuzilma subyektlari sonini 3 baravarga oshirish, innovatsion tadbirkorlik natijasida yaratiladigan yangi ish o'rinlari sonini 4 baravarga oshirish maqsad qilingan.

Bundan tashqari, yangi innovatsion ishlanmalar sonini 2 baravarga oshirish, innovatsion markazlar sonini 494 tagacha yetkazish, texnologik innovatsiyalar bilan shug'ullanuvchi mahalliy sanoat korxonalari sonini 600 tagacha yetkazish, hududlarda yaratiladigan yangi texnologiyalar sonini 384 tagacha oshirish, yillik patentlar sonini 184 tagacha yetkazish va ko'plab boshqa vazifalar bajarilishi nazarda tutilgan³¹.

Ushbu barcha qonun, farmon va qarorlar respublikamizda ilmiy-tadqiqot jarayonlari bilan bog'liq faoliyatni yanada takomillashtirish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash, korxonalarining innovatsion faoliyatini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish, ilmiy infratuzilmalarning moddiy-texnik, laboratoriya va tajriba bazalarini kuchaytirish maqsadida

²⁹ Ashurov, M.S. (2022). Zamonaviy sharoitda O'zbekistonda innovatsion faoliyatning holati va va uni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari. Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 2 (1), 15-30.

³⁰ Ashurov, M.S. (2022). Zamonaviy sharoitda O'zbekistonda innovatsion faoliyatning holati va va uni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari. Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 2 (1), 15-30.

³¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 6-iyuldagi PF-165-sonli "2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni

respublikada ilmiy-texnik faoliyatni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan har tomonlama tizimli o'zgarishlar asosini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Zamonaviy ishlab chiqarishining rivojlanishida ilmiy-texnikaviy taraqqiyotning (STP) rolini ortiqcha baholash qiyin. Ilmiy-texnika taraqqiyoti yutuqlaridan ham alohida korxonalar faoliyatida, ham butun iqtisodiyot faoliyatida o'z vaqtida foydalanishning muhim ahamiyati mahalliy va xorijiy iqtisodchilar tomonidan bir necha bor ta'kidlangan. Iqtisodiyotda amalga oshirilgan tub iqtisodiy islohotlar sanoat korxonalari nafaqat boshqaruvni tashkil etishning yangi shakl va usullarini joriy etishga, balki fan-texnika taraqqiyoti yutuqlarini joriy etish mexanizmini o'zgartirishga ham majbur qilmoqda. Mamlakatimiz ishlab chiqarish sohasini yanada rivojlantirish, uning jahon iqtisodiy hamjamiyatiga integratsiyalashuvi va pirovardida iqtisodiy islohotlarning o'zi bozor iqtisodiyoti sharoitida fan-texnika taraqqiyoti yutuqlarini joriy etish mexanizmi qanchalik muvaffaqiyatli shakllantirilganiga bog'liq.

Xorijiy iqtisodiy adabiyotlarda "innovatsiya" atamasi uzoq vaqtdan beri qo'llanib kelmoqda. 1970-yillarning boshlarida mikroelektronika va kompyuter texnologiyalarining rivojlanishi natijasida innovatsiyalarning iqtisodiy rivojlanishga ta'siriga qiziqish keskin ortdi, bu ilmiy tadqiqotlar butun sanoat tarmoqlari va milliy iqtisodiyotlarning raqobatbardoshligi uchun harakatlantiruvchi kuchga aylanishini yaqqol ko'rsatdi. G'arb olimlarining fikriga ko'ra, innovatsiyalarning eng muhim xususiyatlari - bu ularning yutuq xarakteri, inqilobiy tabiati, ko'lam va kompaniya yoki mamlakatning iqtisodiy rivojlanishidagi alohida ahamiyati.

Yetakchi iqtisodchilar va jamoat arboblari barqaror rivojlanishning dolzarb muammolari bo'yicha qarashlari ularning noaniqligini ko'rsatadi. Ba'zi mualliflar mamlakatning barqaror rivojlanishini innovatsion o'zgarishlar bilan bog'liqligini ta'kidlaydilar. Hozirgi vaqtda innovatsiyalarning ustuvorligi davlat siyosati yo'nalishlaridan biri hisoblanadi, fan va texnologiyalar bo'lsa davlat manfaatlarining yuqori manfaatlariga chiqarildi.

Innovatsiyalar haqidagi keyingi tadqiqotlar B.Santo, B.Tviss, R.Smits va boshqalarning ishlarida o'z aksini topdi, ular innovatsiyani yangi iste'mol qadriyatlarini yaratish, tarqatish va qo'llash jarayoni deb tushunadilar. Asosiy e'tibor innovatsiyaning amaliy tomoniga qaratilgan.

B.Santo ta'rifida innovatsiya "g'oya va ixtirolardan amaliy foydalanish orqali o'z xususiyatlariga ko'ra yaxshiroq bo'lgan mahsulot va texnologiyalarni yaratishga olib keladigan ijtimoiy-iqtisodiy jarayon bo'lib, agar innovatsiya iqtisodiy foyda olishga yo'naltirilgan bo'lsa, innovatsiyalar ijtimoiy-iqtisodiy jarayondir. uning bozorda paydo bo'lishi qo'shimcha daromad keltirishi mumkin"³²

B.Tviss innovatsiyani "ixtiro yoki yangi g'oyaning iqtisodiy mazmun kasb etishi, bunda mahsulot faqat texnologiya tashuvchisiga aylanishi, uning olish shakli esa texnologiyaning o'zi va ehtiyoj qondirilgandan keyingina aniqlanadigan jarayon sifatida tushunadi"³³

F.Drukerning fikricha innovatsiyalar tadbirkorlar uchun maxsus vosita bo'lib, ular o'zgarishlardan biznes yoki xizmatning yangi turini amalga oshirish imkoniyati sifatida foydalanadigan vositadir³⁴.

Z.A. Kokaev va T.V. Butova mintaqa iqtisodiy o'sishi uchun innovatsiyalarning ahamiyatini muhokama qilganlar va innovatsion faoliyat mamlakatning barqaror rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini ko'rib chiqqanlar³⁵.

Korxonalarning rivojlanishida innovatsiyalarning o'rni O'zbekistonning ko'plab iqtisodchi olimlari tomonidan ham tadqiq etilgan. Xususan, R.Rashidov kichik biznesni innovatsion rivojlantirishning hududiy imkoniyatlarini tadqiq etgan³⁶.

³² Santo Б. Инновация как средство экономического развития. Пер. с венг. — М.: Прогресс, 2008. — 192 с

³³ Управление научно-техническими нововведениями/ Сокр. пер. с англ./ Авт. предисл. и науч. ред. К. Ф. Пузыня. — М.: Экономика, 1989. С. 34.

³⁴ Друкер Ф. Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles (1985). Русскоязычное издание: Бизнес и инновации. — М.: «Вильямс», 2007. — С. 432.

³⁵ Кокаев З.А., Бутова Т.В. Роль инноваций в устойчивом развитии экономики РФ // Московская академия предпринимательства при Правительстве Москвы, Вестник Академии, Научный журнал № 2, 2013 г

B.Baxtiyorov maqolasida Markaziy Osiyo mamlakatlari sanoat korxonalari innovatsion boshqaruvining hozirgi holati tahlil etilib Markaziy Osiyo mamlakatlari va O'zbekiston sanoat korxonalarining innovatsion boshqaruvining rivojlanish tendensiyalari qiyosiy taqqoslangan va mavjud muammolar aniqlangan³⁷.

Ablakulov K. mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida fan-texnika taraqqiyoti va innovatsion jarayonlarning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni tadqiq etgan³⁸.

Shu nuqtai nazardan, innovatsiyalar uzluksiz taraqqiyotni ta'minlaydigan asosiy elementga aylanadi. Qolaversa, innovatsiyalar kelajak avlodlar farovonligiga xizmat qiladigan taraqqiyotning poydevori bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy maqolani yozish jarayonida ilmiy tadqiqotni amalga oshirishning tizimli tahlil, induksiya va deduksiya, analiz va sintez, monografik tahlil va guruhlash usullari qo'llanilgan.

Shuningdek ushbu jarayonda davlat innovatsion agentlikning ochiq ma'lumotlari rasmiy manbalardan olinib, taniqli iqtisodchi olimlarning mintaqah iqtisodiyotini rivojlantirishda innovatsiyalarning roli bo'yicha ilmiy-nazariy qarashlari qiyosiy tahlil qilingan.

Muhokama va natijalar. Zamonaviy sharoitda innovatsion jarayonlarni davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati sezilarli darajada oshib bormoqda. Innovatsion faoliyat jarayonida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari keng qo'llanilib, jamiyatning yanada rejali va barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Bu mexanizmlardan ilmiy-texnikaviy soha va ishlab chiqarishning asosiy omillarini intellektuallashtirish hisobiga yalpi ichki mahsulotning 75-90 foizga o'sishini ta'minlovchi innovatsion rivojlanish modeliga allaqachon o'tgan jahonning yetakchi davlatlari keng qo'llaydi. Innovatsion iqtisodiyotning qurilishi turli mamlakatlarda bir xilda sodir bo'lmaydi, har bir mamlakat xalqaro mehnat taqsimotidagi roli, tabiiy va iqlimiy xususiyatlari bilan bog'liq o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Ochiq innovatsion paradigmadan foydalangan holda global innovatsion tizimlar zamonaviy jamiyat va uning barqaror rivojlanishida alohida rol o'ynay boshladi³⁹. Global innovatsion tizimning birinchi eng muhim namunasi Yevropa Ittifoqining innovatsion tizimi bo'lib, unda innovatsion jarayonni rivojlantirish uchun turli xil vositalar qo'llaniladi, masalan, ilmiy tadqiqotlar va innovatsion jarayon o'rtasidagi aloqalarni aniqlash va mustahkamlash, innovatsion madaniyatni shakllantirishga ko'maklashish, qulay qonunchilik, boshqaruv va moliyaviy sharoitlar yaratish.

Global innovatsion tizimning birgalikdagi muammolarni hal qilishda barcha mamlakatlarga ko'proq samaradorlikni ta'minlaydigan afzalliklari alohida Yevropa mamlakatlarida milliy innovatsion tizimlarni qurishda har bir mamlakatning milliy afzalliklardan foydalanish tashabbuslarini qo'llab-quvvatlovchi xususiyatlar mavjudligini istisno etmaydi. Misol uchun, Ispaniyada kattaligidan qat'i nazar, barcha kompaniyalarga nisbatan keng qamrovli fiskal imtiyozlar qo'llaniladi. Germaniyada innovatsiya markazlari kabi tuzilmaga katta e'tibor beriladi. Frantsiya yirik maqsadli dasturlarni amalga oshirishga qaratilgan texnologik siyosatga ega bo'lgan davlatga misol bo'la oladi. Buyuk Britaniya soliq imtiyozlari orqali innovatsion faoliyatni rivojlantirishda qiziqarli tajribaga ega.⁴⁰

³⁶ Rashidov, R. (2022). Vozmojnosti regiona dlya innovatsionnogo razvitiya malogo biznesa. *Ekonomika i obrazovanie*, 24(1), 275–280.

³⁷ Baxtiyorov B. Markaziy Osiyo mamlakatlari va O'zbekistonda sanoat korxonalarining innovatsion boshqaruvi amaliyotining qiyosiy tahlili // *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*. – 2022. – T. 10. – №. 3. – S. 95-104

³⁸ Аблакулов К. (2022). Широкое использование научно-технического прогресса и инновационных факторов для увеличения прибавочной продукции. *Экономика и образование*, 24(1), 89–94. 8

³⁹ Сухарев О.С. Инновации в экономике и промышленности / О.С. Сухарев, С.О. Сухарев. – М.: Высшая школа, 2010. – 320 с.

⁴⁰ Черников Г.П. Европа на рубеже XX-XXI веков. Проблемы экономики [Текст] / Г.П. Черников, Д.А. Черникова. – М.: Дрофа, 2006. – 416 с.

Global innovatsiyalar indeksi (GII) innovatsiyalarga asoslangan iqtisodiy o'sishning ko'p qirrali jihatlarini to'g'risida ma'lumot beradi. 2024 yilgi hisobotga ko'ra 133 ta davlatlar uchun 81 ta batafsil o'lchov mezonlari hisoblab chiqilib, GII iqtisodiyotlarning innovatsion samaradorligini baholovchi yetakchi ko'rsatkichlardan biriga aylandi. Hozirgi kunga kelib, GII siyosatchilar, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun yillik innovatsion taraqqiyotni baholash imkonini beradigan muhim qiyosiy vositalardan biriga aylandi⁴¹. GII ko'ra quyidagi davlatlar o'lchov mezonlari bo'yicha yuqori o'rinlarni egalladi (1-jadval).

1-jadval.

Global innovatsiyalar indeksi bo'yicha top-10 davlatlari⁴²

Top 10 davlatlar		Baho
1	Shveytsariya	67,5
2	Shvetsiya	64,5
3	Amerika Qo'shma Shtatlari	62,4
4	Singapur	61,2
5	Buyuk Britaniya	61,0
6	Koreya Respublikasi	60,9
7	Finlandiya	59,4
8	Gollandiya	58,8
9	Germaniya	58,1
10	Daniya	57,1

2024 yilning sentyabr oyida "Global innovatsiyalar" indeksining 2024 yilgi hisoboti e'lon qilindi. Global innovatsion indeksda O'zbekiston 2015 yilda 141 ta davlat orasidan 122-o'rinni egallagan bo'lsa, 2024 yilda 133 ta davlat orasida 39 pog'onaga yuqorilab, 83-o'rinni egalladi va 3 yil ketma-ket yuqori darajada rivojlanayotgan davlat maqomini saqlab kelyapti (2-jadval).

2-jadval.

"Global innovatsiyalar" indeksida MDH mamlakatlari reytingi⁴³

t/r	Mamlakat	2015 y.		2024 y.		Bahodagi o'zgarish	O'rindagi o'zgarish
1	Rossiya	39,32	48	29,7	59	↓9,62	↓11
2	Moldova	40,53	44	28,7	68	↓11,83	↓24
3	Belarus	38,23	53	24,2	85	↓14,03	↓32
4	Armaniston	37,31	61	29,0	63	↓8,31	↓2
5	O'zbekiston	25,89	122	24,7	83	↓1,19	↑39
6	Qozog'iston	31,25	82	25,7	78	↓5,55	↑4
7	Ozarbayjon	30,10	93	21,3	95	↓8,8	↓2
8	Qirg'iziston	27,96	109	20,4	99	↓7,56	↑10
9	Tojikiston	27,46	114	18,6	107	↓8,86	↑7

GII ikkita sub-indekslarga asoslanadi – Innovatsiyalar kiritish sub-indeksi va innovatsiyalar natijalari sub-indekslaridir. Mazkur sub-indekslar quyidagicha hisoblanadi:

"Innovatsiyalarga sarmoya" sub-indeksi: 5 turdagi kiritmalar komponentlari milliy iqtisodiyotning innovatsion faoliyatini ta'minlovchi elementlarni qamrab oladi, bular: Institutlar sifati, Inson kapitali va ilmiy-tadqiqotlar faoliyati, infratuzilma, Bozor rivojlanishi va Biznesni rivojlantirish. Mazkur komponentlar iqtisodiyotda innovatsiyalar rivojlanishiga ko'mak beradigan muhitning jihatlarini belgilaydi.

⁴¹"Статистикани ривожлантириш бўйича миллий стратегия: устувор вазифалар, уларнинг бажарилиши ва истикболлари" халқаро илмий-амалий анжумани мақола ва тезислари тўплами 2023 йил 24 ноябрь

⁴²<https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index>

⁴³<https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index>

“Innovatsion mahsulotlar” sub-indeksi: innovatsion faoliyat natijalari iqtisodiyotdagi innovatsion faoliyat samarasidir. Garchan sub-indeks faqat ikkita komponentdan iborat bo'lsada, GIIning umumiy bahosini hisoblashda sub-indeksi bilan bir xil vaznga ega. Ikkita (2) faoliyat natijalari: Fan va texnologiyalar va ijodiy mahsulotlar. GIIning umumiy bahosi kiritma va natijalar sub-indekslarining o'rtacha qiymatiga teng. Har bir komponent uchta ko'rsatkichlarga bo'linadi, shu jumladan, har bir ko'rsatkich individual elementlarga bo'linadi – jami 81 ta. Har bir davlat 0 dan 100 oralig'idagi tegishli normallashtirilgan ballari bo'yicha baholandi⁴⁴.

3-jadval.

O'zbekiston Respublikasi Global innovatsiyalar indeksida

t/r	Komponentlar	2015		2024		O'zgarish (↓↑)
		Baho	O'rin	Baho	O'rin	
1.	Institutlar sifati	49,0	106	49,2	62	↑44
2.	Inson kapitali va ilmiy-tadqiqotlar faoliyati	27,0	76	25,1	93	↓17
3.	Infratuzilma	29,0	101	40,4	70	↑31
4.	Bozor rivojlanishi	44,4	85	28,9	78	↑7
5.	Biznesni rivojlantirish	20,0	138	25,2	71	↑67
6.	Fan va texnologiyalar	27,2	61	18,4	78	↓17
7.	Ijodiy mahsulotlar	8,5	138	12,9	103	↑35

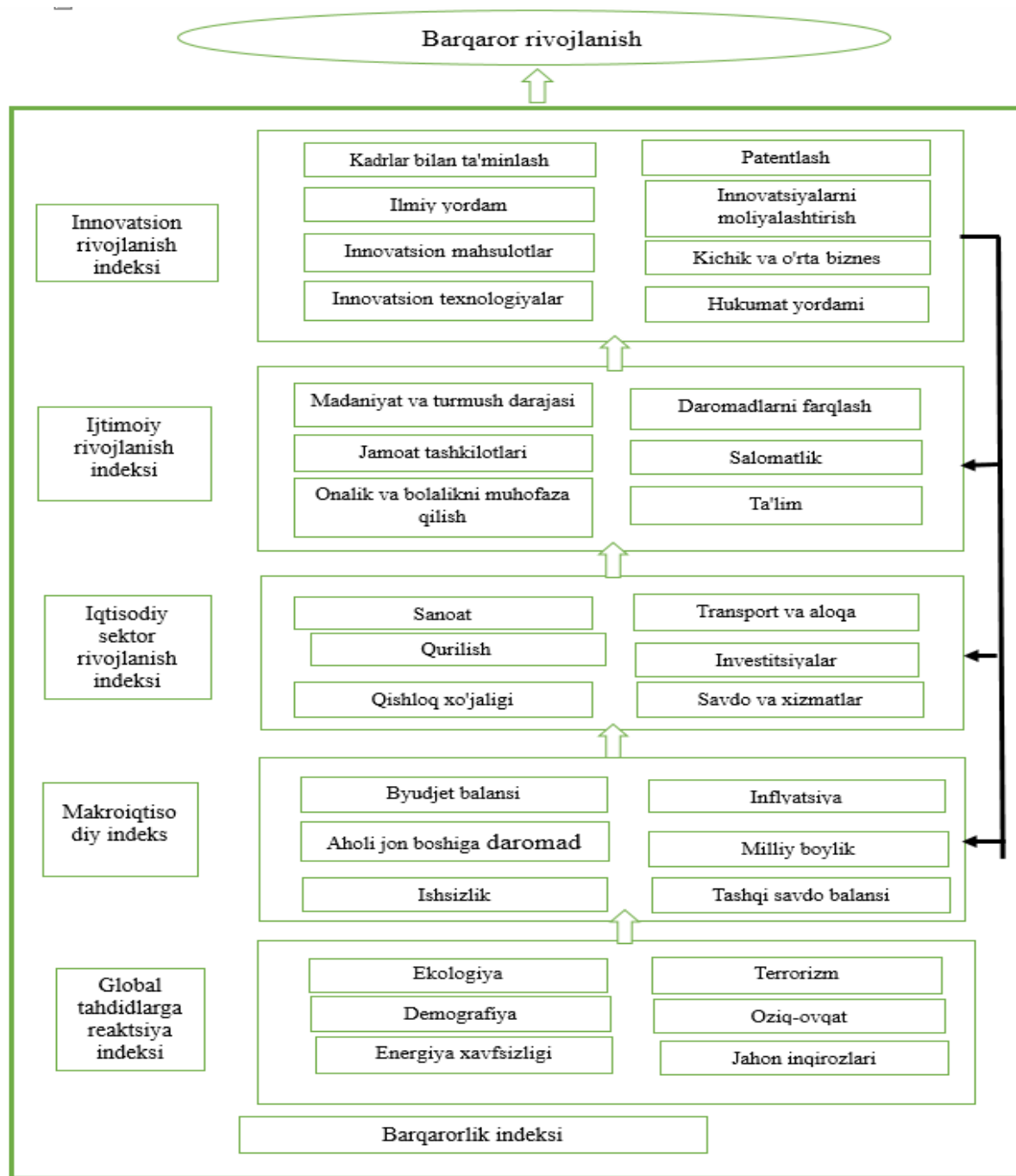
Innovatsiyalarning mintqa iqtisodiyotida tutgan o'rni haqida ayqtadigan bo'lsak, ular har bir kompaniyaning foydasini sezilarli darajada oshiradi, ularga tezroq o'sish va raqobatchilardan ustun turish imkonini beradi.

Innovatsiyalar davlatga foyda keltiradi, chunki turli darajadagi innovatsion faoliyat yalpi ichki mahsulotning o'sishiga bevosita yordam beradi (hosildorlikning o'sishi, uy xo'jaliklarining ixtiyoriy daromadlari va soliq tushumlari natijasida) va alohida tarmoqlarning rivojlanishiga hissa qo'shadi. Innovatsiyani rivojlanishining xususiy biznesga, jamiyatga, umuman davlatga ta'sirining tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

- hayot sifatini yaxshilash;
- YaMM daromadlari va foydalarining o'sishi;
- aholi daromadlarining o'sishi;
- iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish;
- iqtisodiyotning yangi tarmoqlarini rivojlantirish;
- yangi ish o'rinlarini yaratish imkoniyatlari;
- tengsizlikni kamaytirish;
- kichik va o'rta biznesning o'sish sur'atlarini tezlashtirish.

Innovatsion iqtisodiyotda muhim rol kichik korxonalarga tegishli bo'lib, bu ularning moslashuvchanligi, tashabbuskorligi va o'zgaruvchan sharoitlarga tez moslashish qobiliyati bilan bog'liq.

⁴⁴ “Статистикани ривожлантириш бўйича миллий стратегия: устувор вазифалар, уларнинг бажарилиши ва истикболлари” халқаро илмий-амалий анжумани мақола ва тезислари тўплами 2023 йил 24 ноябрь

1-rasm. Barqaror rivojlanish strategik xaritasi⁴⁵

Texnologiyani targ'ib qiluvchi tashkilotlar davlat tadqiqot tashkilotlari va sanoat o'rtasidagi bo'g'indir. Ular ilmiy tadqiqotlarni tijoratlashtirish bilan shug'ullanadilar, ilmiy-tadqiqot va bozor o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishga yordam beradi. Bunday tashkilotlarga quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak: ilmiy g'oyalar unikal raqobatbardosh mahsulotga aylanadigan qulay muhitni yaratish imkonini beruvchi texnoparklar; kichik innovatsion tashkilotlar uchun binolar va jihozlarni ijaraga olishning moslashuvchan tizimi orqali korxonalar axborot, konsalting, axborot va boshqa zarur xizmatlar kabi qulay sharoitlar yaratadigan biznes-inkubatorlar; innovatsion faoliyat ishtirokchilarini birlashtiruvchi, jarayonni moliyalashtirishni ta'minlash imkonini beruvchi va ko'p xavflarni kamaytirish imkonini beradigan venchur firmalar.

Shuni ta'kidlash kerakki, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi uchun eng muhim resurs inson kapitalidir. Mutaxassislarning hisob-kitoblariga ko'ra, inson kapitalining bir foizga o'sishi aholi

⁴⁵ Mavjud ma'lumotlar asosida mualliflar tuzgan.

jon boshiga yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'atlarining 1-3 foizga tezlashishiga va mehnat unumdorligining 3-4 foizga oshishiga olib keladi⁴⁶.

Inson kapitalidan foydalanish ijtimoiy barqarorlikning asosi bo'lib xizmat qiladi, mamlakat iqtisodiyotining kelajakdagi rivojlanish darajasini belgilaydi va barqaror rivojlanishning eng muhim omillaridan biridir.

Ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarning barqaror rivojlanishini boshqarishning eng muhim elementi samarali monitoringni tashkil etishdir. Agar dunyoning yetakchi mamlakatlarida XX asrning 90-yillaridan boshlab monitoring barqaror rivojlanish tizimida haqiqiy boshqaruv vositasiga aylangan bo'lsa, O'zbekistonda bu yo'nalishdagi ishlar endigina boshlanmoqda. Har qanday yangi faoliyat sohasi singari, barqaror rivojlanish monitoringi ham kontseptual asoslarni, uni amalga oshirishning uslubiy va tashkiliy yondashuvlarini ishlab chiqishni talab qiladi.

Barqaror rivojlanish monitoringi – ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarning samarali ishlashi va barqaror rivojlanishini doimiy monitoring qilish, shu jumladan tizim holatining o'zgarishlar dinamikasi ma'lumotlarni to'plash va uning rivojlanish tendensiyalarini aniqlash jarayoni. Monitoring iqtisodiy nazorat, kompleks tizimli tahlil, rejalashtirish va prognozlash, boshqaruv, marketing, axborot texnologiyalari doirasida samaradorlikka erishishning ilmiy metodologiyasiga asoslanadi. Monitoring tizimida barqaror rivojlanish ko'rsatkichlarini ishlab chiqish zarurati iqtisodiy rivojlanishning dinamikligi va ilmiy-texnikaviy va ijtimoiy taraqqiyotning jadal o'sishi tufayli ushbu muammoga doimiy e'tibor qaratishni taqozo etadi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar rivojlanishining miqdoriy va sifat ko'rsatkichlarini baholash, shu jumladan turli xil monitoring turlarini o'tkazish uchun metodologiyadan foydalanish taklif etiladi (1-rasm).

Kaplan-Norton metodologiyasi balanslangan ko'rsatkichlar kartasi kontseptsiyasiga asoslanadi⁴⁷, u to'rtta prognozni bog'lashga asoslangan: moliya, mijozlar, ichki biznes jarayonlari, o'qitish va rivojlanish. Metodologiya vizualizatsiyasi maqsadlar, ko'rsatkichlar va sabab-oqibat munosabatlari ko'rinishida ijtimoiy-iqtisodiy tizimni barqaror rivojlantirish strategiyalarini ifodalovchi strategik xaritalar bo'lishi mumkin. Sabab-oqibat munosabatlari zanjiri strategik xaritani tuzishning asosiy printsiplari bo'lib, uning barcha tarkibiy qismlariga kiradi. Mamlakat iqtisodiyotining global tahdidlar ta'siriga chidamliligi makroiqtisodiy barqarorlikni oshirish uchun zamin yaratadi. Bu, o'z navbatida, iqtisodiyot tarmoqlari rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda, institutlar mustahkamlanishiga, ijtimoiy soha rivojiga xizmat qilmoqda. Bu omillarning barchasi tegishli davlat siyosati bilan mamlakatdagi innovatsion o'zgarishlar uchun asosdir. Uzoq muddatli istiqbolda iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning innovatsion stseniariyini muvaffaqiyatli amalga oshirish uning raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishiga yordam beradi.

Xulosa. Xulosa qilar ekanmiz, mintaq iqtisodiy o'sishini rag'batlantirish va hayot sifatini yaxshilash uchun innovatsiyalar muhimligini ta'kidlashimiz kerak. Innovatsion rivojlanishda sezilarli yutuqlarga erishish uchun innovatsion faoliyat uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Asosiy vazifalarga samarali innovatsion tizimni yaratish, ta'lim salohiyatini rivojlantirish, innovatsiyalarga bo'lgan talabni rag'batlantirish, infratuzilmaga sarmoya kiritish, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilishni takomillashtirish kiradi. Erishilgan natijalarga qaramay, texnologik yangiliklarni ishlab chiqarishga faolroq joriy etish, tijorat maqsadlarida foydalanish uchun innovatsion mahsulotlarning jozibadorligini oshirish borasidagi sa'y-harakatlarni kuchaytirish zarur. Shundagina O'zbekiston xalqaro maydonda o'z mavqeini mustahkamlab, barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlay oladi. O'zbekiston iqtisodiyotida ilg'or texnologiyalar va yuqori

⁴⁶ Малькевич Н.Д. Ускорение роста ВВП и воздействие на инфляцию [Текст] / Н.Д. Малькевич, Н.Ф. Зеньчук, И.Н. Тихомиров. - М.: Компания Спутник+, 2008. – 248 с.

⁴⁷ Каплан Р. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию [Текст]: пер. с англ. / Р. Каплан, Д. Нортон. - М.: Олимп-Бизнес, 2010. – 320 с.

innovatsion salohiyatga ega davlatga aylanishi uchun asosiy e'tiborni quyidagi asosiy elementlarga qaratish zarur: innovatsiyalarni rag'batlantirish, davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlashni ta'minlash va ichki innovatsion infratuzilmani shakllantirish.

Shunday qilib, mamlakatda innovatsion iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun kompleks strategiyadan foydalanish talab etiladi. Hukumat mamlakatdagi innovatsion jarayonlarni yangi xalqaro standartlarga erishish va jahon miqyosida yanada yuqori darajaga ko'tarish imkonini beradigan maqbul shart-sharoitlarni yaratishdek murakkab vazifani hal qilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. 2020 yil 24 iyuldagi O'zbekiston Respublikasining O'RQ-630-sonli "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. <https://lex.uz/docs/-4910391>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabrdagi PF-5544-sonli "2019-2021 yillarda O'zbekiston respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-3913188>.
3. Грачев А.В. Финансовая устойчивость предприятия. Критерии и методы оценки в рыночной экономике [Текст] / А.В. Грачев. М.: Дело и сервис, 2010. – 400 с.
4. Сухарев О.С. Инновации в экономике и промышленности / О.С. Сухарев, С.О. Сухарев. – М.: Высшая школа, 2010. – 320 с.
5. Такер Р.Б. Инновации как формула роста. Новое будущее ведущих компаний [Текст]: пер. с англ. / Роберт Б. Такер. - М.: Олимп-Бизнес, 2006.
6. Батирова Н. Ш. "Минтақа саноатини инновацион ривожлантириш бўйича хориж тажрибаси" Экономика и финансы (Узбекистан), №4(136), 2020, pp. 161-169.
7. Shoimardonkulovich, Yavmutov Dilshod, and Sharapova Nigina Kadirovna. "GREEN FACTOR OF ECONOMIC GROWTH IN UZBEKISTAN." *Gospodarka i Innovacje*. 23 (2022): 102-104.
8. Явмутов Д. Ш., Бурхонов Ж., Каримова К. ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТНИ ҚўЛЛАШДА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ ВА УНИ ЎЗБЕКИСТОНДА ЖОРИЙ ҚИЛИШ ИМКОНИЯТЛАРИ //" Экономика и туризм" международный научно-инновационной журнал. – 2023. – Т. 2. – №. 10.
9. Dilshod, Yavmutov, and Burkhonov Sardor. "O 'ZBEKISTONDA "YASHIL" IQTISODIYOTGA O 'TISHI: ISTIQBOL YO 'NALISHLAR VA USTUVOR VAZIFALAR." *Journal of new century innovations* 10.2 (2022): 159-168.
10. <https://www.globalinnovationindex.org/>
11. <https://mininnovation.uz/uz/news/3383?fbclid=IwAR3LBKlcHjzgXXFWL4DrxprEi8MuQ-gvW0Ijd4kqHJDDYyy6Ixl3yCVo4eY>

i.f.d., professor

Abdulloyev Asliddin Junaydulloyevich

BuxDU Iqtisodiyot kafedrası mudiri

BARQAROR RIVOJLANISH FAOLIYATINI TA'MINLASHDA SUG'URTA TIZIMIGA ILMIY YONDASHUVLAR VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Dunyoda aholini yildan-yilga ko'payishi hamda insoniyatning tabiiy muhitga ta'siri ortishi umumbashariy ekologik-iqtisodiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Antropogen omillar ta'sirida tabiiy-ekologik muammolarning mahalliy yoki mintaqaviy tusda emas, balki umumsayyoraviy darajada kengayib borishi bevosita iqlim o'zgarishlari bilan bog'liq turli tabiiy va texnogen vaziyatlar yildan-yilga avj olmoqda.